

HÁROMSZÁZ ÉV MARGÓJÁRA.

Irta: *Ijjas Antal.*

MILYEN kísérteties azonosság a jubiláló Pázmány Egyetem háromszázadik tanévének és az elsőnek külső körülményei között. Nagy vonásokkal kezelve az analógiákat: szinte ugyanaz a zavaros Európa körülöttünk és Magyarországnak majdnem ugyanaz a szétagolt-sága; s micsoda kísérteties biztonság az Egyetemet alapító okmányok kifejezéseinek hömpölygő barokk méltóságában és cikornyáiban; ma háromszáz év távlatából látjuk, hogy e kifejezések közül egyetlen egy sem volt üres dísz és henyé, pusztán az oklevélformula kedvéért odadobott frázis. Az oklevelek kemény és csengő latin nyelve a «desujtott hazát» emlegeti, Magyarország kultúrájának gyarapításáról szól s méltósággal és öntudattal jelenti ki, hogy örök időkre szánja ezt az intézményt. Örök időkre, ott a kis felvidéki városban, egy jókora lovaglásnyira a török határtól, az Indiától a Dunáig érő mohamedán Ázsia szélén, míg e határon innen, a keresztény Európában, a Harmincéves Háború viharos fellegei. A világ összes egyetemei között páratlan jelenség, hogy így induljon el, ily súlyos történelmi körülmények nyomásai között egy egyetem, egy valóban kicsiny, valóban lesujtott, s kultúrzszférában annyira a szélre eső népnek egy kezdetben kicsiny intézménye megéri a háromszáz évet s a világnak rangban, súlyban és méltóságban legelső egyetemei közé tudja magát felküzdeni. Van ebben valami titok s ezt a titkot az intézménynek az alapító egyéniségével és a nemzet lelkével való mágikus kapcsolata fogja megfajteni.

* * *

Ime: hasonlítsuk csak össze Pázmányt idősebb kortársával, a Ferdinándok udvarának mindenható államminiszterével, Khlesl bíborossal, akinek íróasztalán a roppant Habsburg-birodalom összes ügyei átfutottak s akinek keze Flandriától Erdélyig s Kassától a Veltlini-hágóig igazgatott annyi kicsiny és nagy ügyet: milyen halvány és vértelen alak Pázmány mellett! Pedig mennyi eleme megvolt benne a nagyságnak. Roppant tudás, veséig hatolóan éles emberismeret, villámgyors kombinatív képesség, az áttekintés tudománya és mégis szinte nem egyéb, mint sápadt és hideg absztrakciója az igazi államférfinak, oly élettelen, mintha önmagának lenne rézmetszete, vagy legalább pusztá politikai kombinációk folynának vér helyett ereiben. Első példánya ama nagyméretű dinasztikus államférfiaknak, kiknek egyházi és világi rangokban ragyogó sora Metternichig fog érni, a világ legkülönösebb államának eszményét szolgálva: az országok és «néptörzsek» felett lebegő habsburgi Monarchiát, annak belső egyensúlyát, külső hatalmát és terjeszkedését. Egy nemzeti egyéniség nélkül való személytelen Állam szolgálói ők, nemzeti egyéniség nélkül valók maguk is, akár birodalmi német, akár osztrák, akár cseh, akár olasz vér folyik ereikben. Nemzeti hovatartozásukat kinek jutna eszébe kutatni? S ha Pázmányt összevetjük

e típusnak az ő korában való megtestesítőjével, Khlesl bíborossal, láthatjuk, hogy az ő alakját és egyéniségét viszont milyen duzzadóan és milyen markánsan tölti ki magyarsága. Oly elementárisan magyar jelenség ő, akárcsak Szent István, vagy Rákóczi, vagy Széchenyi; oly forró szenvedéllyel egy és azonos azzal a néppel, amelyből való, akárcsak ők.

Rómából eljőve, a gráci kollégiumban tanít teológiát, filozófiát, «physica»-t, ezer és ezer foliólappal töltve meg előre elkészített előadásainak leírása közben apró, sűrű és határozott betűivel, de a hideg és szeles stájer városból minden idegzetével és minden szívdobbanásával hazafelé figyel, arra az irodalmi és szellemi harcra, amely idehaza folyik, — úgy vonzatva az itt folyó harc felé, akár a vasporszemecske, belekerülve a mágnestömb delejébe. «Est ingenii boni et iudicii — jelentették róla Rómába előljárói még novicius éveit alatt — bene doctus, ad docendam Philosophiam et Theologiam aptus. Tehetséges és éles értelmű, kiválóan képzett, alkalmas a teológia és filozófia előadására.» Ám ezek mellett ott van még a megjegyzés: «natura cholericus» — s a fiatal egyetemi tanár ezzel a kolerikus temperamentummal, az erő, éspedig a nagyméretű erő kiömlésztésének egyenletes és hatalmas képességével vágyakozik hazafelé, nemcsak érzésben, hanem azonnal tettben is adva formát ennek a vágynak: úgy indítva el első vitairatait hazafelé, akár a tankokat. S roppant temperamentumának tettvágya ettől kezdve egy pillanatig sem tud és akar elvonatkozni nemzetétől: annak határai között, attól kitöltve és azt kitöltve, a vele való misztikus azonosságban akar megvalósulni. Ő nem a személytelen, legfeljebb a monarchiában megszemélyesült Állam eszményeit szolgálja, mint a hideg és szkeptikus észember, Khlesl, hanem a magyarsággal érzi magát egynek. Amint ez a magyarsága egyik leglényegesebb meghatározó jegye egyéniségének, úgy ez a magyarság lényeges meghatározó jegye kultúrpolitikájának is.

* * *

Szinte úgy rémlik, mintha a magyarságban soha el nem alvó misztikus öntudat megtestesítése lett volna Pázmány: egy pillanatig sem tartva a magáénak azt a roppant műveltséget, amely kora egész kultúrájának tulajdonosává tette őt. Egész nemzetének akarta — s magában a nemzetben is megvolt a titokzatos ösztön, hogy ezt a magáévá tegye. Ennek a misztikus ösztönnek a hordozója nem valami látható közület volt, hanem magának a nemzet lelkének egész alkotottsága, amely százados veszteglések után is töretlenül őrizte a kulturális aktivitás akaratát és kedvező körülmények között hihetetlen fejlődésre volt képes. Milyen különös ez: a kicsiny, európai értelemben «vidéki» barokk Egyetem generációkon át élt szinte lappangó életet, körülötte viharzottak Európa és Magyarország eseményei, — s egyszerre csak feléledt, megnőtt, egy nemzet kultúrájának lett idegközpontja (hisz virtuálisan mindig is az volt!). S mindez azért, mert nemzet, egyén és intézmény egygyölvadtak egy mágiikus akaratban s ennek a kultúra-akarásnak fényei égenek oly gyönyörűen és tragikusan a mai egyetem, a jubileum és az egész nemzet körül s ezek adják meg az alapító levél tömör és hatalmas elokvenciájának a valóságcsengését. Mi — akkor is, mint most — akartuk és akarjuk az európai és egyetemes emberi kultúrát mindenkivel egyenrangúan szolgálni!